

The Monadology

∞ Infinite Monad Theory by philosopher
Gottfried Wilhelm Leibniz.

Зміст

1. Вступ

2. Монадологія

§ 1 Визначення Монади: Проста Субстанція

§ 2 Основа Реальності: Чому Повинні Існувати Прості Субстанції

§ 3 Справжні Неподільні Атоми Природи

§ 4 Вічність За Природою: Монади Не Можуть Загинути

§ 5 Вічність За Походженням: Монади Не Можуть Природно Виникнути

§ 6 Необхідність Божественного Творення та Знищення

§ 7 Безвіконна Монада: Несправжній Зовнішній Вплив

§ 8 Чому Монади Повинні Мати Якості, Щоб Пояснити Зміни

§ 9 Принцип Тотожності Незрізнянних

§ 10 Вроджена Змінність Усіх Створених Речей

§ 11 Внутрішнє Джерело Усіх Природних Змін

§ 12 Потреба в Принципі Змін та Його Специфіка

§ 13 Множина в Єдності: Як Проста Істота Може Змінюватися

§ 14 Представлення Сприйняття (Неусвідомленого) та Відокремлення його від Свідомості

§ 15 Напрага: Внутрішня Сила, Яка Рухає Зміни

§ 16 Душа як Доказ Множини у Простій Субстанції

§ 17 Спростування Матеріалізму: Сприйняття Не Механічне

§ 18 Ентелехія: Внутрішня Досконалість та Самодостатність Монад

§ 19 Градації Душі: Від Голих Монад до Свідомих Розумів

§ 20 Тимчасовий Стан Непритомності

§ 21 Постійна Реальність "Малих Сприйнять"

Теперішнє Важке Майбутнім

Теперішнє Важке Майбутнім

Закон Неперервності Станів

Закон Неперервності Станів

Неперервний Ланцюг Сприйнять
Неперервний Ланцюг Сприйнять
Доказ Неусвідомлених Сприйнять зі Свідомості
Доказ Неусвідомлених Сприйнять зі Свідомості
Стан Голих Монад
Стан Голих Монад
Стан Голих Монад: Постійне Приголомшення
Стан Голих Монад: Постійне Приголомшення
Чіткі Сприйняття Тварин Через Органи
Чіткі Сприйняття Тварин Через Органи
Як Органи Створюють Чітке Сприйняття у Тварин
Як Органи Створюють Чітке Сприйняття у Тварин
Пам'ять та Наслідування Розуму
Пам'ять та Наслідування Розуму
Емпіричне Міркування: Як Пам'ять Наслідує Розум
Емпіричне Міркування: Як Пам'ять Наслідує Розум
Сила Уяви
Сила Уяви
Джерело Потужної Уяви
Джерело Потужної Уяви
Емпірична Дія у Людей та Звірів
Емпірична Дія у Людей та Звірів
Люди як Емпірики в Більшості Дій
Люди як Емпірики в Більшості Дій
Розум Через Необхідні Істини
Розум Через Необхідні Істини
Відмінна Риса Розуму: Необхідні Істини
Відмінна Риса Розуму: Необхідні Істини
Рефлексивні Дії та Пізнання Бога
Рефлексивні Дії та Пізнання Бога
Як Рефлексивні Дії Приводять до Пізнання Бога та Метафізики
Як Рефлексивні Дії Приводять до Пізнання Бога та Метафізики
Принцип Суперечності
Принцип Суперечності
Перший Великий Принцип: Принцип Суперечності
Перший Великий Принцип: Принцип Суперечності
Принцип Достатньої Підстави
Принцип Достатньої Підстави
Другий Великий Принцип: Принцип Достатньої Підстави
Другий Великий Принцип: Принцип Достатньої Підстави
Два Види Істин: Розум та Факт
Два Види Істин: Розум та Факт

Два Царства Істини: Необхідні vs. Випадкові
Два Царства Істини: Необхідні vs. Випадкові
Аналітичний Метод Математики
Аналітичний Метод Математики
Аналітична Модель Необхідних Істин
Аналітична Модель Необхідних Істин
Прості Ідеї та Тотожні Пропозиції
Прості Ідеї та Тотожні Пропозиції
Основа Аналізу: Прості Ідеї та Тотожні Істини
Основа Аналізу: Прості Ідеї та Тотожні Істини
Достатня Підстава у Випадкових Істинах
Достатня Підстава у Випадкових Істинах
Застосування Принципу Достатньої Підстави до Випадкових Фактів
Застосування Принципу Достатньої Підстави до Випадкових Фактів
Потреба в Підставі Поза Рядом
Потреба в Підставі Поза Рядом
Нескінченний Регрес Випадкових Підстав
Нескінченний Регрес Випадкових Підстав
Бог як Найвища Підстава Речей
Бог як Найвища Підстава Речей
Необхідність Необхідного Буття як Найвищої Підстави
Необхідність Необхідного Буття як Найвищої Підстави
Єдність та Достатність Бога
Єдність та Достатність Бога
Висновок про Єдність та Достатність Бога
Висновок про Єдність та Достатність Бога
Найвища Субстанція: Необмежена та Необхідна
Найвища Субстанція: Необмежена та Необхідна
Атрибути Необхідного Буття: Необмежені та Все-Реальні
Атрибути Необхідного Буття: Необмежені та Все-Реальні
Абсолютна Досконалість Бога
Абсолютна Досконалість Бога
Визначення Абсолютної та Нескінченної Досконалості Бога
Визначення Абсолютної та Нескінченної Досконалості Бога
Походження Недоліків Тварини
Походження Недоліків Тварини
Походження Недоліків у Обмежених Тварин
Походження Недоліків у Обмежених Тварин
Бог як Джерело Сутностей
Бог як Джерело Сутностей
Бог як Основа Всіх Можливостей та Сутності
Бог як Основа Всіх Можливостей та Сутності

Основа Реальності в Бутті Бога

Основа Реальності в Бутті Бога

Чому Можливість Вимагає Буття Необхідного Буття

Чому Можливість Вимагає Буття Необхідного Буття

А Пріорі та А Постеріорі Докази Бога

А Пріорі та А Постеріорі Докази Бога

А Пріорі (Онтологічні) та А Постеріорі (Космологічні) Докази Існування Бога

А Пріорі (Онтологічні) та А Постеріорі (Космологічні) Докази Існування Бога

...

§ 22 Закон Неперервності Станів

§ 23 Доказ Неусвідомлених Сприйнять зі Свідомості

§ 24 Стан Голих Монад: Постійне Приголомшення

§ 25 Як Органи Створюють Чітке Сприйняття у Тварин

§ 26 Емпіричне Міркування: Як Пам'ять Наслідує Розум

§ 27 Джерело Потужної Уяви

§ 28 Люди як Емпірики в Більшості Дій

§ 29 Відмінна Риса Розуму: Необхідні Істини

§ 30 Як Рефлексивні Дії Приводять до Пізнання Бога та Метафізики

§ 31 Перший Великий Принцип: Принцип Суперечності

§ 32 Другий Великий Принцип: Принцип Достатньої Підстави

§ 33 Два Царства Істини: Необхідні vs. Випадкові

§ 34 Аналітична Модель Необхідних Істин

§ 35 Основа Аналізу: Прості Ідеї та Тотожні Істини

§ 36 Застосування Принципу Достатньої Підстави до Випадкових Фактів

§ 37 Нескінченний Регрес Випадкових Підстав

§ 38 Необхідність Необхідного Буття як Найвищої Підстави

§ 39 Висновок про Єдність та Достатність Бога

§ 40 Атрибути Необхідного Буття: Необмежені та Все-Реальні

§ 41 Визначення Абсолютної та Нескінченної Досконалості Бога

§ 42 Походження Недоліків у Обмежених Тварин

§ 43 Бог як Основа Всіх Можливостей та Сутності

§ 44 Чому Можливість Вимагає Буття Необхідного Буття

§ 45 А Пріорі (Онтологічні) та А Постеріорі (Космологічні) Докази Існування Бога

§ 46 Божий Інтелект проти Волі: Не-Довільна Природа Необхідних Істин

§ 47 Безперервна Еманація Монад з Бога

§ 48 Трійчаста Структура Бога та її Віддзеркалення в Монадах

§ 49 Дія як Чітке Сприйняття, Пасивність як Нечітке

§ 50 Міра Досконалості та Активності Творіння

§ 51 Природа Міжмонадичного Впливу: Ідеальний та Опосередкований Богом

§ 52 Відносність Дії та Пасивності

§ 53 Потреба в Достатній Підставі для Вибору Одного Можливого Світу

§ 54 Критерії Вибору: Ступені Досконалості

§ 55 Актуалізація Найкращого Світу Божественною Мудрістю, Добротою та Могутністю

§ 56 Універсальна Взаємовиразність: Кожна Монада Віддзеркалює Всесвіт

§ 57 Перспективізм: Різні Види Того Ж Всесвіту

§ 58 Оптимізаційна Формула: Максимум Різноманітності, Максимум Порядку

§ 59 Велика Гіпотеза, що Збільшує Божу Славу

§ 60 Як Монада Представляє Весь Всесвіт зі Свого Обмеженого Погляду

§ 61 Фізична Основа Вираження: Взаємозв'язність Усієї Матерії

§ 62 Тіло як Посередник Вираження Душі

§ 63 Поєднання Душі та Органічного Тіла Складає Живу Істоту

§ 64 Нескінченна Складність Природних Машин проти Штучних

§ 65 Фактичний Нескінченний Поділ Матерії

§ 66 Світ Усередині: Кожна Частина Матерії – Повнота Життя

§ 67 Нескінченна Рекурсія Життя: Світи в Світах

§ 68 Життя Поширене, Навіть у "Неживій" Матерії

§ 69 Ілюзія Хаосу та Безпліддя

§ 70 Ієрархія Живих Істот: Домінантні та Підлеглі Монади

- § 71 Проти фіксованої матерії: Тіло в постійному потоці
- § 72 Метаморфоза, не Переселення Душ (Метемпсихоза)
- § 73 Ні Справжнього Народження, Ні Смерті, Лише Трансформація
- § 74 Преформація: Тварина Вже в Насінні
- § 75 Сперматичні Тварини та Невбагато "Вибранців"
- § 76 Природна Вічність Кожної Тварини
- § 77 Незнищенність Душі та Самої Тварини
- § 78 Відповідь на Проблему Тіло-Розум: Преустановлена Гармонія
- § 79 Гармонія Царств Діючих та Кінцевих Причин
- § 80 виправлення Помилки Декарта щодо Взаємодії Душі та Тіла
- § 81 Резюме Преустановленої Гармонії
- § 82 Особливе Створення Розумних Душ
- § 83 Духи як Образи Бога, Здатні до Пізнання та Творення
- § 84 Відносини Бога з Духами: Князь та Батько
- § 85 Кульмінація: Місто Бога
- § 86 Моральний Світ як Найвище Шедевр Бога
- § 87 Вища Гармонія: Між Природою та Благодаттю
- § 88 Природні Події Служать Моральним Цілям
- § 89 Механічна Справедливість Всесвіту
- § 90 Боже Провидіння та Досягнення Найкращого Можливого Світу

Надруковано 22 листопада 2025 р.

<https://ua.cosmicphilosophy.org/books/leibniz-monadology/>

РОЗДІЛ 1.

Вступ

Монадологія (1714) Готфріда Вільгельма Лейбніца

У 1714 році німецький філософ Готфрід Вільгельм Лейбніц запропонував теорію ∞ нескінченних монад.

«Монадологія» (фр. *La Monadologie*) — одна з найвідоміших робіт Лейбніца з його пізньої філософії. Це короткий текст, який у приблизно 90 параграфах викладає метафізику простих субстанцій, або ∞ нескінченних монад.

Під час свого останнього перебування у Відні з 1712 по вересень 1714 року Лейбніц написав дві короткі праці французькою мовою, які мали стати стислим викладом його філософії. Після його смерті у Нідерландах французькою мовою з'явилася праця «*Principes de la nature et de la grâce fondés en raison*», призначена для принца Євгена Савойського. Філософ Християн Вольф та його співробітники опублікували переклади німецькою та латинською мовами другого тексту, який став відомий як «Монадологія».

Публікація книги про CosmicPhilosophy.org була перекладена 42 мовами з оригінального французького тексту з використанням найновіших технологій III 2024/2025 років. Якість нових німецького та англійського перекладів може

змагатися з оригінальними перекладами 1720 року. Для багатьох мов ця публікація є світовою прем'єрою.

РОЗДІЛ 2.

Монадологія

Автор Готфрід Вільгельм Лейбніц, 1714

Principia philosophiæ seu theses in gratiam principis Eu-
genii
conscriptæ

§ 1

Монада, про яку ми тут говоритимемо, є не що інше, як проста субстанція, що входить до складених; проста, тобто без частин (Теод., § 10⁴).

§ 2

І мають існувати прості субстанції, оскільки існують складені; адже складене є не що інше, як накопичення або *aggregatum* простих.

§ 3

Там же, де немає частин, немає ні протяжності, ні форми, ні можливої подільності. І ці Монади є справжніми Атомами Природи і, одним словом, елементами речей.

§ 4

Також немає причин боятися розпаду, і не існує жодного мислимого способу, яким проста субстанція могла б природним чином загинути (§ 89).

§ 5

З тієї ж причини немає жодного способу, яким проста субстанція могла б природно виникнути, оскільки вона не може бути утворена через складання.

§ 6

Отже, можна сказати, що Монади не можуть ні починатися, ні закінчуватися інакше, як раптово, тобто вони можуть починатися лише через створення і закінчуватися лише через знищення; тоді як те, що складене, починається або закінчується частинами.

§ 7

Також неможливо пояснити, як Монада може бути змінена або перетворена у своїй внутрішній сутності якимось іншим створінням; оскільки в ній неможливо нічого перемістити, ані уявити в ній якийсь внутрішній рух, який міг би бути збуджений, спрямований, збільшений або зменшений всередині; як це можливо в складених речах, де є зміни між частинами. Монади не мають вікон, через які щось могло б увійти або вийти. Випадковості не можуть відділятися, ані блукати поза субстанціями, як це колись робили чуттєві види Схоластиків. Таким чином, ні субстанція, ні випадковість не можуть ззовні увійти в Монаду.

§ 8

Проте Монади повинні мати якісь якості, інакше вони не були б навіть сутностями. І якби прості субстанції не відрізнялися своїми якостями, не було б можливості помітити жодної зміни в речах; оскільки те, що є в складеному, може походити лише від простих складників; і якби Монади були без якостей, вони були б невідрізненні одна від одної, оскільки вони також не відрізняються кількісно: і, отже, припускаючи наповненість, кожне місце при русі отримувало б завжди лише еквівалент того, що воно мало раніше, і один стан речей був би *невідрізненным* від іншого.

§ 9

Необхідно навіть, щоб кожна Монада відрізнялася від кожної іншої. Бо ніколи в природі не буває двох істот, які були б досконало подібні одна до одної і де неможливо було б знайти внутрішню відмінність або таку, що ґрунтується на внутрішньому визначенні.

§ 10

Я також вважаю за доведене, що кожна створена істота підлягає змінам, і, отже, створена Монада також, і навіть що ця зміна є безперервною в кожній.

§ 11

Природні зміни Монад впливають з *внутрішнього принципу*, оскільки зовнішня причина не може впливати на їхню внутрішню природу (§ 396, § 900).

§ 12

Але необхідно також, щоб окрім принципу зміни існувала *деталізація того, що змінюється*, яка створює, так би мовити, специфікацію та різноманітність простих субстанцій.

§ 13

Ця деталізація має включати множинність в єдності або в простому. Бо кожна природна зміна відбувається поступово, щось змінюється і щось залишається; і, отже, в простій субстанції має бути множинність станів і відношень, хоча в ній немає частин.

§ 14

Перехідний стан, який включає і представляє множинність в єдності або в простій субстанції, є не що інше, як те, що називають *Сприйняттям*, яке слід відрізнити від апперцепції або свідомості, як це стане зрозуміло далі. І саме в цьому Картезіанці дуже помилялися, вважаючи за ніщо сприйняття, яких ми не усвідомлюємо. Саме це змусило їх вважати, що лише душі були Монадами і що не було ні душ Тварин, ні інших Ентелехій; і вони, як і простолюд, сплутали

тривале заціпеніння зі смертю в строгому сенсі, що також призвело їх до схоластичного упередження про повністю відокремлені душі і навіть утвердило неправильно мислячих у думці про смертність душ.

§ 15

Дія внутрішнього принципу, яка спричиняє зміну або перехід від одного сприйняття до іншого, може бути названа *Прагненням*: правда, прагнення не завжди може повністю досягти всього сприйняття, до якого воно прямує, але воно завжди досягає чогось і приходить до нових сприйняттяв.

§ 16

Ми самі відчуваємо множинність у простій субстанції, коли виявляємо, що найменша думка, яку ми усвідомлюємо, містить різноманітність в об'єкті. Таким чином, усі ті, хто визнає, що душа є простою субстанцією, повинні визнати цю множинність у Монаді; і пан Бейль не повинен був знаходити в цьому труднощів, як він це зробив у своєму Словнику в статті *Рорарій*.

§ 17

Крім того, необхідно визнати, що Сприйняття і все, що від нього залежить, *неможливо пояснити механічними причинами*, тобто через фігури та рухи. І якщо уявити

Машину, структура якої змушувала б думати, відчувати, мати сприйняття, можна було б уявити її збільшеною зі збереженням тих самих пропорцій так, що можна було б увійти до неї, як у млин. І при цьому, оглядаючи її зсередини, ми знайшли б тільки частини, які штовхають одна одну, і ніколи нічого, що могло б пояснити сприйняття. Отже, його слід шукати в простій субстанції, а не в складеному чи машині. Також лише це можна знайти в простій субстанції, тобто сприйняття та їхні зміни. Лише в цьому також можуть полягати всі Внутрішні Дії простих субстанцій (Передм. ***, 2 b⁵).

§ 18

Можна було б назвати Ентелехіями всі прості субстанції або створені Монади, оскільки вони мають у собі певну досконалість (*échousi to entelés*), у них є самодостатність (*autarkeia*), яка робить їх джерелами їхніх внутрішніх дій і, так би мовити, безтілесними автоматами (§ 87).

§ 19

Якщо ми хочемо назвати Душею все те, що має *сприйняття і прагнення* в тому загальному сенсі, який я щойно пояснив, усі прості субстанції або створені Монади могли б називатися Душами; але оскільки почуття є чимось більшим, ніж просте сприйняття, я погоджуюся, що загальної назви Монади та ентелехії достатньо для простих субстанцій, які матимуть

лише це; і що *Душами* слід називати лише ті, чиє сприйняття є більш виразним і супроводжується пам'яттю.

§ 20

Адже ми відчуваємо в собі стан, коли ми нічого не пам'ятаємо і не маємо жодного чіткого сприйняття; як тоді, коли ми непритомніємо або коли нас долає глибокий сон без сновидінь. У цьому стані душа чуттєво не відрізняється від простої Монади; але оскільки цей стан не є тривалим і вона з нього виходить, вона є чимось більшим (§ 64).

§ 21

І з цього не випливає, що тоді проста субстанція позбавлена будь-якого сприйняття. Це неможливо навіть з вищезазначених причин; бо вона не може загинути, вона також не може існувати без якогось впливу, який є нічим іншим, як її сприйняттям: але коли є велика кількість малих сприйнять, де немає нічого виразного, ми приголомшені; як коли ми безперервно крутимосся в одному напрямку кілька разів поспіль, де виникає запаморочення, яке може змусити нас знепритомніти і не дозволяє нам нічого розрізняти. І смерть може надати тваринам такий стан на певний час.

§ 22

І оскільки кожен теперішній стан простої субстанції природно є наслідком її попереднього стану, так що теперішнє вагітне майбутнім (§ 360);

§ 23

Отже, оскільки, прокинувшись від запаморочення, ми усвідомлюємо свої сприйняття, необхідно, щоб вони були в нас безпосередньо перед тим, хоча ми їх і не усвідомлювали; бо сприйняття може природно походити лише від іншого сприйняття, як рух може природно походити лише від руху (§ 401-403).

§ 24

З цього видно, що якби у наших сприйняттях не було нічого виразного і, так би мовити, піднесеного, і вищого смаку, ми б завжди перебували в приголомшенні. І це стан чистих Монад.

§ 25

Тому ми бачимо, що Природа дала тваринам піднесені сприйняття, подбавши про те, щоб забезпечити їх органами, які збирають багато променів світла або багато коливань повітря, щоб зробити їх більш ефективними через їх об'єднання. Є щось подібне в запаху, смаку і дотику, і, можливо, в багатьох інших відчуттях, які нам невідомі. І я

незабаром поясню, як те, що відбувається в душі, представляє те, що відбувається в органах.

§ 26

Пам'ять надає душам певний вид *послідовності*, що імітує розум, але має бути від нього відрізнена. Ми бачимо, що тварини, маючи сприйняття чогось, що їх вражає і що вони сприймали раніше, очікують через представлення своєї пам'яті того, що було пов'язане з цим попереднім сприйняттям, і схильні до почуттів, подібних до тих, які вони мали тоді. Наприклад: коли собакам показують палицю, вони пам'ятають біль, який вона їм завдала, і виють та тікають (Прелім.⁶, § 65).

§ 27

І сильна уява, яка їх вражає і хвилює, походить або від величини, або від множинності попередніх сприйнятів. Бо часто сильне враження одразу створює ефект тривалої звички або багатьох повторюваних посередніх сприйнятів.

§ 28

Люди діють як тварини, оскільки послідовності їхніх сприйнятів здійснюються лише за принципом пам'яті; подібно до емпіричних лікарів, які мають просту практику без теорії; і ми є лише емпіриками у трьох чвертях наших

дій. Наприклад, коли ми очікуємо, що завтра буде день, ми діємо як емпірики, тому що це завжди відбувалося так досі. Лише астроном судить про це розумом.

§ 29

Але пізнання необхідних і вічних істин є тим, що відрізняє нас від простих тварин і дає нам *Розум* і науки; підносячи нас до пізнання самих себе і Бога. І це те, що в нас називається розумною Душею, або Духом.

§ 30

Саме через пізнання необхідних істин та їх абстракції ми підносимося до рефлексивних актів, які змушують нас думати про те, що називається я, і розглядати, що те чи інше є в нас: і саме так, думаючи про себе, ми думаємо про Буття, про Субстанцію, про просте і складне, про нематеріальне і про самого Бога; розуміючи, що те, що обмежене в нас, є в ньому без меж. І ці рефлексивні акти надають головні об'єкти наших міркувань (*Теод.*, Передм. *, 4, а⁷)

§ 31

І з цього не випливає, що тоді проста субстанція перебуває без жодного сприйняття. Наші міркування ґрунтуються на двох великих принципах, принципі суперечності, згідно з яким

ми вважаємо *хибним* те, що містить суперечність, і істинним те, що протилежне або суперечить *хибному* (§ 44, § 196).

§ 32

І *принципі* достатньої підстави, згідно з яким ми вважаємо, що жоден факт не може бути істинним чи існуючим, жодне твердження не може бути справедливим без достатньої підстави, чому це є саме так, а не інакше. Хоча ці підстави найчастіше не можуть бути нам відомі (§ 44, § 196).

§ 33

Існують також два види *істин*: істини *Розуму* та істини *Факту*. Істини *Розуму* є необхідними, і їх протилежність неможлива, а істини *Факту* є випадковими, і їх протилежність можлива. Коли істина є необхідною, можна знайти її підставу через аналіз, розкладаючи її на простіші ідеї та істини, доки не дійдемо до первинних (§ 170, 174, 189, § 280-282, § 367. Скорочення запер. 3).

§ 34

Саме так у математиків *теорема* спекуляції та канони практики зводяться через аналіз до *Визначень*, *Аксіом* та *Постулатів*.

§ 35

І нарешті існують *прості ідеї*, яким не можна дати визначення; існують також аксіоми та постулати, або, одним словом, *первинні принципи*, які не можуть бути доведені і не потребують цього; і це є *тотожні висловлювання*, протилежність яких містить явну суперечність (§ 36, 37, 44, 45, 49, 52, 121-122, 337, 340-344).

§ 36

Але *достатня підстава* повинна знаходитися також у *випадкових істинах* або *істинах факту*, тобто в послідовності речей, розповсюджених у всесвіті створінь; де розкладання на окремі підстави могло б йти до нескінченних деталей через величезну різноманітність речей Природи та поділ тіл до нескінченності. Існує нескінченна кількість фігур і рухів теперішніх і минулих, які входять у дієву причину мого теперішнього письма; і є нескінченна кількість малих схильностей і розташувань моєї душі, теперішніх і минулих, які входять у кінцеву причину.

§ 37

І оскільки всі ці *деталі* містять лише інші попередні випадковості або більш детальні, кожна з яких потребує подібного аналізу для пояснення її причини, ми не просуваємося вперед: і достатня або остаточна підстава повинна бути поза послідовністю або *рядами* цих випадковостей, якою б нескінченною вона не була.

§ 38

І саме так остання підстава речей має бути в необхідній субстанції, в якій деталі змін містяться лише найвищою мірою, як у джерелі: і це те, що ми називаємо Богом (§ 7).

§ 39

Оскільки ця субстанція є достатньою підставою всіх цих деталей, які також пов'язані між собою; існує лише один Бог, і цього Бога достатньо.

§ 40

Можна також судити, що ця верховна субстанція, яка є єдиною, універсальною і необхідною, не маючи нічого поза собою, що було б від неї незалежним, і будучи простим наслідком можливого буття; повинна бути нездатною до обмежень і містити стільки реальності, скільки можливо.

§ 41

Звідси випливає, що Бог є абсолютно досконалим; *досконалість* є не що інше, як величина позитивної реальності, взята точно, відокремлюючи межі або кордони в речах, які їх мають. І там, де немає меж, тобто в Бозі, досконалість є абсолютно нескінченною (§ 22, Передм. *, 4 а).

§ 42

Звідси також випливає, що створіння мають свої досконалості від впливу Бога, але мають свої недосконалості від власної природи, нездатної бути безмежною. Бо саме в цьому вони відрізняються від Бога. Ця *первісна недосконалість* створінь проявляється в *природній інерції* тіл (§ 20, 27-30, 153, 167, 377 і далі).

§ 43

Також істинно, що в Бозі є не лише джерело існувань, але й джерело сутностей, оскільки вони реальні, або того, що є реальним у можливості. Це тому, що розум Божий є областю вічних істин, або ідей, від яких вони залежать, і без нього не було б нічого реального в можливостях, і не тільки нічого існуючого, але й нічого можливого (§ 20).

§ 44

Бо якщо є реальність в сутностях чи можливостях, або в вічних істинах, ця реальність має бути заснована на чомусь існуючому й актуальному; і, отже, в існуванні Необхідного Буття, в якому сутність включає існування, або в якому достатньо бути можливим, щоб бути актуальним (§ 184-189, 335).

§ 45

Таким чином, лише Бог (або Необхідна Істота) має той привілей, що він повинен існувати, якщо він можливий. І оскільки ніщо не може перешкодити можливості того, що не містить жодних меж, жодного заперечення і, отже, жодного протиріччя, цього достатньо для пізнання існування Бога *a priori*. Ми також довели це через реальність вічних істин. Але ми щойно довели це також *a posteriori*, оскільки існують випадкові істоти, які можуть мати свою останню або достатню підставу лише в необхідній істоті, яка має причину свого існування в самій собі.

§ 46

Однак не слід уявляти, як дехто, що вічні істини, залежачи від Бога, є довільними і залежать від його волі, як здається вважав Декарт, а потім пан Пуаре. Це справедливо лише для випадкових істин, принципом яких є *відповідність* або вибір *найкращого*; тоді як необхідні істини залежать виключно від його розуму і є його внутрішнім об'єктом (§ 180–184, 185, 335, 351, 380).

§ 47

Таким чином, лише Бог є первинною єдністю, або первинною простою субстанцією, від якої всі створені або похідні Монади є продуктами і народжуються, так би мовити, через безперервні Спалахи Божественності від

моменту до моменту, обмежені сприйнятливістю створіння, для якого істотно бути обмеженим (§ 382–391, 398, 395).

§ 48

У Бозі є *Могутність*, яка є джерелом усього, потім *Знання*, яке містить деталі ідей, і нарешті *Воля*, яка здійснює зміни або творіння згідно з принципом найкращого (§ 7, 149–150). І це відповідає тому, що в створених монадах становить суб'єкт або основу, здатність сприйняття та здатність прагнення. Але в Бозі ці атрибути є абсолютно нескінченними або досконалими; а в створених Монадах або в ентелехіях (або досконалюваних, як перекладав це слово Гермолай Барбар) це лише їх наслідування, відповідно до міри досконалості (§ 87).

§ 49

Про створіння кажуть, що воно *діє* назовні, оскільки має досконалість, і *зазнає впливу* від іншого, оскільки воно недосконале. Таким чином, *дію* приписують Монаді, оскільки вона має чіткі сприйняття, а *страждання* – оскільки вона має сприйняття нечіткі (§ 32, 66, 386).

§ 50

І одне створіння досконаліше за інше в тому, що в ньому можна знайти те, що служить для пояснення а priori того, що

відбувається в іншому, і саме тому кажуть, що воно діє на інше.

§ 51

Але в простих субстанціях це лише ідеальний вплив однієї монади на іншу, який може мати свій ефект лише через втручання Бога, оскільки в ідеях Бога одна монада обґрунтовано вимагає, щоб Бог, регулюючи інші від початку речей, брав її до уваги. Бо оскільки створена Монада не може мати фізичного впливу на внутрішню іншої, тільки цим способом одна може залежати від іншої (§ 9, 54, 65–66, 201. Скороч. запереч. 3).

§ 52

І саме через це між створіннями дії та страждання є взаємними. Бо Бог, порівнюючи дві прості субстанції, знаходить у кожній причини, які змушують його пристосовувати одну до іншої; і, отже, те, що є *активним* в одних відношеннях, є *пасивним* з іншої точки зору: *активним* настільки, наскільки те, що ми чітко знаємо в ньому, служить для пояснення того, що відбувається в іншому; і *пасивним* настільки, наскільки причина того, що відбувається в ньому, знаходиться в тому, що чітко пізнається в іншому (§ 66).

§ 53

Отже, оскільки в Ідеях Бога існує нескінченність можливих всесвітів, і може існувати лише один, має бути достатня причина вибору Бога, яка визначає його до одного радше, ніж до іншого (§ 8, 10, 44, 173, 196 і далі, 225, 414–416).

§ 54

І ця причина може полягати лише у *відповідності*, або в ступенях досконалості, які містять ці світи; кожне можливе має право претендувати на існування відповідно до міри досконалості, яку воно містить (§ 74, 167, 350, 201, 130, 352, 345 і далі, 354).

§ 55

І це є причиною існування найкращого, яке мудрість дає пізнати Богу, яке його доброта змушує вибрати, і яке його могутність змушує створити (§ 8, 7, 80, 84, 119, 204, 206, 208. Скороч. запереч. 1, запереч. 8).

§ 56

Отже, цей зв'язок або це пристосування всіх створених речей до кожної і кожної до всіх інших робить так, що кожна проста субстанція має відношення, які виражають всі інші, і що вона, отже, є вічним живим дзеркалом всесвіту (§ 130, 360).

§ 57

І, як одне й те саме місто, що розглядається з різних сторін, здається зовсім іншим і ніби помножується перспективно; так само через нескінченну множину простих субстанцій існує ніби стільки ж різних всесвітів, які, проте, є лише перспективами одного відповідно до різних точок зору кожної Монади.

§ 58

І це є засобом досягнення якомога більшої різноманітності, але з найбільшим можливим порядком, тобто це є засобом досягнення якомога більшої досконалості (§ 120, 124, 241 і далі, 214, 243, 275).

§ 59

Також лише ця гіпотеза (яку я наважуюся назвати доведеною) належним чином підносить велич Бога: це те, що визнав пан Бейль, коли у своєму Словнику (стаття *Рорарій*) він висунув заперечення, де навіть був схильний вважати, що я надаю Богу занадто багато, більше, ніж можливо. Але він не зміг навести жодної причини, чому ця універсальна гармонія, яка робить так, що кожна субстанція точно виражає всі інші через відносини, які вона має з ними, була б неможливою.

§ 60

До речі, у тому, що я щойно виклав, видно апріорні причини, чому все не може бути інакше. Оскільки Бог, упорядковуючи ціле, зважав на кожну частину, особливо на кожну монаду, природа якої є репрезентативною, ніщо не може обмежити її представленням лише частини речей; хоча й правда, що це представлення є лише невиразним у деталях всесвіту і може бути виразним тільки в малій частині речей, тобто в тих, які є або найближчими, або найбільшими стосовно кожної з монад; інакше кожна монада була б Божеством. Монади обмежені не в об'єкті, а в модифікації пізнання об'єкта. Вони всі невиразно прямують до нескінченності, до цілого; але вони обмежені й розрізняються ступенями виразних сприйнятів.

§ 61

І складені символізують у цьому з простими. Бо оскільки все заповнене, що робить усю матерію пов'язаною, і оскільки в повноті кожен рух впливає на віддалені тіла відповідно до відстані, так що кожне тіло зазнає впливу не лише від тих, що торкаються його, і певним чином відчуває все, що з ними відбувається, але також через їх посередництво відчуває й те, що торкається перших, якими воно безпосередньо торкається: звідси випливає, що це спілкування поширюється на будь-яку відстань. І, отже, кожне тіло відчуває все, що відбувається у всесвіті; так що той, хто

бачить все, міг би прочитати в кожному те, що відбувається всюди, і навіть те, що відбулося чи відбудеться; помічаючи в теперішньому те, що віддалене як у часі, так і в просторі: *sumptioia panta*, як казав Гіппократ. Але душа може прочитати в собі лише те, що представлено в ній виразно, вона не може відразу розгорнути всі свої складки, бо вони йдуть у нескінченність.

§ 62

Таким чином, хоча кожна створена монада представляє весь всесвіт, вона більш чітко представляє тіло, яке їй особливо призначене і ентелехією якого вона є: і оскільки це тіло виражає весь всесвіт через зв'язок усієї матерії в повноті, душа також представляє весь всесвіт, представляючи це тіло, яке належить їй особливим чином (§ 400).

§ 63

Тіло, що належить Монаді, яка є його ентелехією або Душею, утворює з ентелехією те, що можна назвати *живим*, а з душею те, що називають *твариною*. Отже, це тіло живого або тварини завжди є органічним; бо кожна Монада, будучи дзеркалом всесвіту на свій лад, а всесвіт будучи впорядкованим у досконалому порядку, має бути також порядок у тому, що представляє, тобто у сприйняттях душі, і, відповідно, в тілі, згідно з яким всесвіт у ньому представлений (§ 403).

§ 64

Таким чином, кожне органічне тіло живого є свого роду божественною машиною або природним автоматом, який нескінченно перевершує всі штучні автомати. Тому що машина, створена людським мистецтвом, не є машиною в кожній своїй частині. Наприклад: зуб латунного колеса має частини або фрагменти, які для нас вже не є чимось штучним і не мають нічого, що вказувало б на машину відносно призначення, для якого колесо було створене. Але машини природи, тобто живі тіла, є машинами навіть у своїх найменших частинах, до нескінченності. Це і є різниця між Природою та мистецтвом, тобто між Божественним мистецтвом і нашим (§ 134, 146, 194, 483).

§ 65

І творець природи зміг здійснити це божественне і нескінченно дивовижне мистецтво, оскільки кожна частина матерії не лише нескінченно подільна, як визнавали древні, але й актуально поділена без кінця, кожна частина на частини, кожна з яких має власний рух, інакше було б неможливо, щоб кожна частина матерії могла виражати весь всесвіт (Прелім. [Міркування про відповідність], § 70. Теодицея, §195).

§ 66

З цього видно, що існує світ створінь, живих істот, тварин, ентелехій, душ у найменшій частині матерії.

§ 67

Кожну частину матерії можна уявити як сад, повний рослин, і як ставок, повний риб. Але кожна гілка рослини, кожен член тварини, кожна крапля його рідин є також таким садом або таким ставком.

§ 68

І хоча земля й повітря між рослинами саду, або вода між рибами ставка не є ні рослиною, ні рибою; вони все ж містять їх, але найчастіше з такою тонкістю, що ми не можемо їх сприйняти.

§ 69

Отже, немає нічого необробленого, безплідного, мертвого у всесвіті, немає хаосу, немає безладу, окрім як в явищі; приблизно як здавалося б у ставку з відстані, з якої було б видно лише невиразний рух і, так би мовити, кишіння риб у ставку, не розрізняючи самих риб.

§ 70

З цього видно, що кожне живе тіло має домінуючу ентелехію, яка є душею в тварині; але члени цього живого тіла наповнені іншими живими істотами, рослинами, тваринами, кожна з яких має ще свою ентелехію, або свою домінуючу душу.

§ 71

Але не слід уявляти разом з деякими, які неправильно зрозуміли мою думку, що кожна душа має масу або частину матерії, власну чи призначену їй назавжди, і що вона, отже, володіє іншими нижчими живими істотами, завжди призначеними для її служби. Бо всі тіла перебувають у постійному потоці, як річки; і частини постійно входять і виходять з них.

§ 72

Таким чином, душа змінює тіло лише поступово і поетапно, так що вона ніколи не позбавляється відразу всіх своїх органів; і часто відбувається метаморфоза в тваринах, але ніколи метемпсихоз чи переселення душ: також немає повністю відокремлених душ, ні геніїв без тіла. Лише Бог повністю відокремлений від нього.

§ 73

Саме тому також ніколи не буває ні повного народження, ні досконалої смерті в строгому розумінні, що полягає у відокремленні душі. І те, що ми називаємо народженнями, є розвитком і зростанням; як те, що ми називаємо смертями, є згортанням і зменшенням.

§ 74

Філософи були дуже збентежені щодо походження форм, ентелехій або душ; але сьогодні, коли завдяки точним дослідженням рослин, комах і тварин помітили, що органічні тіла природи ніколи не виникають з хаосу чи гниття, а завжди з насіння, в якому, безсумнівно, була якась преформація; дійшли висновку, що не лише органічне тіло було там уже до зачаття, але також душа в цьому тілі, і, одним словом, сама тварина; і що за допомогою зачаття ця тварина була лише підготовлена до великої трансформації, щоб стати твариною іншого виду.

§ 75

Тварини, деякі з яких підносяться до рівня найбільших тварин за допомогою зачаття, можуть називатися сперматичними; але ті з них, які залишаються у своєму виді, тобто більшість, народжуються, розмножуються і гинуть як великі тварини, і лише невелика кількість обраних переходить на більшу сцену.

§ 76

Але це була лише половина істини: тому я дійшов висновку, що якщо тварина ніколи не починається природно, вона також не закінчується природно; і що не лише не буде народження, але й повного знищення, ні смерті в строгому розумінні. І ці міркування, зроблені a posteriori і виведені з досвіду, досконало узгоджуються з моїми принципами, виведеними a priori, як показано вище.

§ 77

Таким чином, можна сказати, що не лише душа (дзеркало незруйновного всесвіту) є незруйновною, але й сама тварина, хоча її машина часто гине частково і скидає або приймає органічні покрови.

§ 78

Ці принципи дали мені змогу природно пояснити єдність або відповідність душі та органічного тіла. Душа слідує своїм власним законам, а тіло – своїм; і вони зустрічаються в силу наперед встановленої гармонії між усіма субстанціями, оскільки всі вони є відображеннями одного й того ж всесвіту.

§ 79

Душі діють за законами кінцевих причин через прагнення, цілі та засоби. Тіла діють за законами дієвих причин або рухів. І обидва царства – царство дієвих причин і царство кінцевих причин – перебувають у гармонії між собою.

§ 80

Декарт визнав, що душі не можуть надавати силу тілам, оскільки в матерії завжди зберігається та сама кількість сили. Проте він вважав, що душа може змінювати напрямок тіл. Але це тому, що в його час не знали закону природи, який також передбачає збереження того самого загального напрямку в матерії. Якби він це помітив, він би прийшов до моєї Системи наперед встановленої гармонії.

§ 81

Ця Система робить так, що тіла діють так, ніби (що неможливо) не було душ; а Душі діють так, ніби не було тіл; і обидва діють так, ніби одне впливає на інше.

§ 82

Щодо Духів або розумних Душ, хоча я вважаю, що в основі те саме існує в усіх живих істотах і тваринах, як ми щойно сказали (а саме, що тварина і душа починаються лише зі світом і не закінчуються, як і світ), все ж є щось особливе в розумних Тваринах: їхні маленькі сперматичні Тварини,

поки вони є лише такими, мають тільки звичайні або чуттєві душі; але коли ті, які є обраними, так би мовити, через справжнє зачаття досягають людської природи, їхні чуттєві душі підносяться до рівня розуму і до привілею Духів.

§ 83

Серед інших відмінностей між звичайними Душами і Духами, частину з яких я вже відзначив, є ще й така: душі загалом є живими дзеркалами або образами всесвіту створінь; але духи є ще й образами самого Божества, або самого творця природи: здатні пізнавати систему всесвіту і наслідувати щось із неї через архітектонічні зразки; кожен дух є немов маленьким божеством у своїй області.

§ 84

Саме це робить Духів здатними вступати в певного роду Спільність з Богом, і Він є для них не лише тим, чим винахідник є для своєї Мащини (як Бог є щодо інших створінь), але також тим, чим Князь є для своїх підданих, і навіть батько для своїх дітей.

§ 85

Звідси легко зробити висновок, що зібрання всіх Духів має складати Град Божий, тобто найдосконалішу Державу, яка

можлива під владою найдосконалішого з Монархів.

§ 86

Цей Град Божий, ця справді вселенська Монархія є Моральним Світом у Природному світі, і це найвище і найбожественніше в творіннях Божих: і саме в ньому справді полягає слава Божа, оскільки її б не було, якби його велич і доброта не були пізнані й шановані духами; саме щодо цього божественного Граду Він власне має Доброту, тоді як Його мудрість і могутність проявляються всюди.

§ 87

Оскільки ми встановили вище досконалу Гармонію між двома природними Царствами, одне з яких є царством Дієвих причин, а інше – Цільових, ми маємо зауважити тут ще одну гармонію між Фізичним царством Природи та Моральним царством Благодаті, тобто між Богом, що розглядається як Архітектор Машини всесвіту, і Богом, що розглядається як Монарх божественного Граду Духів (§ 62, 74, 118, 248, 112, 130, 247).

§ 88

Ця Гармонія робить так, що речі ведуть до Благодаті самими шляхами Природи, і що ця земна куля, наприклад, має бути зруйнована і відновлена природними шляхами в ті моменти,

коли цього вимагає правління Духів; для покарання одних і винагороди інших (§ 18 і далі, 110, 244-245, 340).

§ 89

Можна також сказати, що Бог як Архітектор у всьому задовольняє Бога як законодавця; і що таким чином гріхи повинні нести своє покарання за порядком природи і в силу самої механічної структури речей; і так само добрі вчинки притягуватимуть свої винагороди механічними шляхами щодо тіл; хоча це не може і не повинно відбуватися завжди негайно.

§ 90

Нарешті, під цим досконалим правлінням не буде жодної доброї Дії без винагороди, жодної поганої без покарання: і все має обернутися на благо добрих; тобто тих, хто не є невдоволеними в цій великій Державі, хто довіряє Провидінню, виконавши свій обов'язок, і хто любить і наслідує, як належить, Творця всього добра, знаходячи задоволення в спогляданні його досконалостей згідно з природою справжньої *чистої любові*, яка дає насолоду від щастя того, кого любиш. Це змушує мудрих і добродішних людей працювати над усім, що здається відповідним передбачуваній божественній волі, або попередній; і водночас бути задоволеними тим, що Бог фактично здійснює своєю таємною волею, наступною і вирішальною;

визнаючи, що якби ми могли достатньо зрозуміти порядок всесвіту, ми б виявили, що він перевершує всі бажання наймудріших, і що неможливо зробити його кращим, ніж він є; не лише для цілого загалом, але й для нас самих зокрема, якщо ми належним чином прив'язані до Творця всього, не лише як до Архітектора і дієвої причини нашого буття, але також як до нашого Господаря і кінцевої причини, яка повинна бути єдиною метою нашої волі і єдина може зробити нас щасливими (Передм. *, 4 а b¹⁴. § 278. Передм. *, 4 b¹⁵).

КІНЕЦЬ

¹⁴ Вид. Ердм., с. 469.

¹⁵ Вид. Ердм., с. 469 b.

CosmicPhilosophy.org

<https://ua.cosmicphilosophy.org/>

Надруковано 22 листопада 2025 р.

Наші інші проекти:

- ▶ GMODEbate.org: Проект, що досліджує філософські основи еволюції, сциєнтизму, руху «емансипації науки від філософії», антинаукового наративу та сучасних форм наукової інквізиції.